

STANJE POSLOVNE ETIKE V SLOVENIJI

dr. Matjaž Mulej, dr. Vojko Potočan

mulej@uni-mb.si, vojko.potocan@uni-mb.si

Odmevni primeri iz poslovne prakse dokazujejo, da poslovna etika (PE) organizacij ni vedno usklajena s potrebami in zahtevami njihovega notranjega in/ali zunanjega okolja.

1) Delno je takšno stanje rezultat različnih možnih izhodišč in pristopov za obravnavo poslovne etike. Med njimi je treba omeniti vsaj naslednje:

- Etika poslovanja je predmet obravnave socioloških znanosti v zadnjih 90 letih (npr. v ZDA od velike gospodarske krize dalje). V Evropi se etika poslovanja obravnava intenzivneje šele od leta 1950 dalje. Večina avtorjev se strinja, da je etika poslovanja prešla več razvojnih faz, in sicer: ekonomsko odgovornost (Milton Friedman), zakonsko odgovornost, etično odgovornost in celovitejšo odgovornost. V managementu se poslovna etika celoviteje obravnava po letu 1982, ko sta Peters in Waterman izdala knjigo V iskanju odličnosti, s katero sta začela managementsko obravnavo mehkih dejavnikov organizacije, torej tudi celote vrednot, kulture, etike in norm.
- Pomembno vprašanje je razmerje med metaetiko ter normativno in aplikativno etiko. Za obravnavo posameznega metaetičnega vprašanja (npr. ali je profit etičen) lahko namreč uporabimo različne filozofske doktrine – te pojasnjujejo, kako izbrati rešitev, ki bo hkrati najboljša za posameznika in družbo v celoti – in tudi različna normativna izhodišča (ki predstavljajo reprezentativne normativne principe) za utemeljitev ravni etičnosti zelo različnih odločitev.
- Sledi vprašanje o možnosti uporabe različnih metodoloških pristopov glede na upoštevani način obravnave. Tu je treba omeniti tradicionalno enostransko, sistemsko in interdisciplinarno obravnavo. Vsekakor je treba stremeti k celovitejši obravnavi problematike poslovne etike pri iskanju najboljših rešitev.
- Različnost razumevanja vsebinskega oblikovanja poslovne etike. V teoriji in praksi obstajajo vsaj trije pristopi k oblikovanju poslovne etike. Slednje lahko prevladujoče določa okolje organizacije, organizacija lahko samostojno oblikuje poslovno etiko ne glede na okolje, poslovna etika se oblikuje v interakciji med cilji in interesi okolja in organizacije.
- Drugi pomemben dejavnik je razmerje med etiko okolja (npr. gospodarsko etiko) in poslovno etiko organizacije. V ZDA in Aziji se poslovna etika oblikuje predvsem na ravni organizacij, zato na teh območjih tudi ni normativno opredeljene gospodarske etike, ki bi bila vodilo za oblikovanje podjetniške etike v organizacijah. V ZDA in v Aziji so gospodarsko etiko začeli razvijati šele v zadnjih 15 letih, in še to večinoma v okviru strokovnih združenj (tj. profesionalnih etik), ne na ravni države (tj. gospodarske etike). V Evropi obstaja tradicija oblikovanja in tudi normativnega opredeljevanja gospodarske etike kot okvira za oblikovanje podjetniške oz. poslovne etike organizacij.
- Opredelitev razmerja med ekonomiko in etiko v organizacijah. Obstajata vsaj dve popolnoma nasprotujoči si stališči. Del znanstvenikov in gospodarstvenikov meni, da je ekonomika pomembnejša od etike (npr. Milton Friedman – delovanje managerjev mora biti samo legalno). Druga skupina obravnava etiko bolj enakovredno, npr. etika in ekonomika sta enakovredni (npr. Homann), ali pa celo trdi, da je etika pomembnejša od ekonomike (npr. Steinmann, Ulrich).

2) Drugo pomembno izhodišče je razumevanje oblikovanja in vsebine poslovne etike v organizaciji.

- Poslovno etiko lahko najsplošneje opredelimo kot zbirko moralnih principov in vrednot, ki vodijo vedenje ljudi ali skupin z upoštevanjem, ali je dejanje dobro ali slabo. Pri tem lahko etiko opredelimo kot področje med svobodno izbiro (osebni standardi) in zakonodajo (pravni standardi).
- Poslovno etiko v organizaciji najbolj določajo najvplivnejše skupine udeležencev (npr. lastniki, managerji), zato poslovna etika organizacije v veliko primerih ne upošteva vseh interesov njenih udeležencev.
- V večini organizacij je etika tako ali drugače določena normativno. To ima seveda svoje prednosti (npr. prepoznavnost poslovne etike), lahko pa je tudi ovira, če je etika preveč normirana (npr. preveč podrobno določeni etični kodeksi).
- V managementski teoriji prevladuje mnenje, da mora organizacija oblikovati enotno poslovno etiko, ki jo nato sprejmejo in izvajajo vsi udeleženci organizacije.
- Organizacije s svojo poslovno etiko vplivajo na okolje, hkrati pa okolje (s svojimi potrebami in interesi) prav tako povratno vpliva na njihovo poslovno etiko.
- Organizacije morajo upoštevati, da se poslovna etika (s stopnjo razvoja okolja, ravnijo znanja v okolju in razvitostjo etike v okolju) spreminja, in morajo tem spremembam slediti.
- Organizacije praviloma razlikujejo med svojo poslovno etiko in prevladujočim razumevanjem etike ter etičnim delovanjem različnih skupin ali ravni delovanja svojih udeležencev (tj. nastajajo etične vrzeli).
- Na vedenje vsakega udeleženca organizacije sinergijsko vplivajo osebna in profesionalna etika, etika pozicije in etika razmer za delovanje.

3) Stanje poslovne etike v slovenskih organizacijah

Pri obravnavi in razumevanju poslovne etike se srečujemo s številnimi dilemami, ki onemogočajo objektivnejšo in celovitejšo obravnavo stanja poslovne etike v organizaciji. Med njimi so pomembne predvsem naslednje:

- V javnosti se veliko govori o etiki, vendar celovitejših raziskav na reprezentativnem vzorcu, ki bi omogočale spoznanje dejanskega stanja na tem področju, ni.
- Prav tako ni raziskav, ki bi omogočale objektivnejše spoznanje osnovnega sistema vrednot in delovnih vrednot kot možne osnove za realnejšo obravnavo poslovne etike.
- Znane raziskave o poslovni etiki v slovenskih organizacijah so bile večinoma usmerjene na manjše vzorce populacije (npr. študente, posamezne tipe in vrste organizacij itd.) in na izbrane vidike obravnave (npr. odnos do okolja, medosebne odnose), večinoma pa so bile izvedene pred gospodarsko krizo.
- Npr. na EPF smo zadnjih 10 let vsako leto izvajali raziskavo o delovnih vrednotah zaposlenih na vzorcu 200 zaposlenih in raziskavo o delovnih vrednotah študentov in njihovih staršev na vzorcu 100 študentov in 200 staršev. Pri obeh raziskavah smo proučevali dejansko poslovno etiko in percepcijo anketirancev o potrebni poslovni etiki organizacij. Rezultati obeh raziskav nakazujejo, da je stanje poslovne etike v Sloveniji primerljivo s stanjem poslovne etike v organizacijah v tujini. To velja predvsem za področja odnosa do okolja, delno pa tudi za področja socialne odgovornosti. Zanimivo je, da v obeh raziskavah anketiranci navajajo za zelena poslovno etiko zelo visoke kriterije. Dejansko stanje poslovne etike ocenjujejo kot zadovoljivo z možnostjo izboljšanja.
- V javnosti se poslovna etika v zadnjih letih pogosto predstavlja in obravnava. Paradoks pri tem je, da se v veliko primerih obravnava samo na načelni ravni in brez upoštevanja njenih specifičnosti.
- Hkrati je v javnosti vedno pogosteje mogoče zaslediti prepričanje, da je poslovna etika možna rešitev za različne probleme, ki so v domeni drugih področjih. Vedno pogosteje

želijo različne poslovne zadeve (npr. neplačevanje prispevkov zaposlenim) predstaviti predvsem/samo kot etične probleme, čeprav je njihovo reševanje znano, normativno določeno (in tudi sankcionirano) z ustrezno zakonodajo na ustreznih področjih (npr. delovna, finančna in davčna zakonodaja).

- Slovenske organizacije pogosto oblikujejo poslovno etiko, ki odstopa od relativno dobro razvite in normativno določene gospodarske etike. Večina poznanih problemov poslovne etike v slovenskih organizacijah v zadnjih 10 letih je posledica neupoštevanja dogovorjene gospodarske etike na ravni organizacij, pa tudi neustreznega spremljanja in vrednotenja (kakor tudi sankcioniranja) takšnega vedenja.

4) Kako izboljšati poslovno etiko organizacij

V teoriji in praksi obstaja več rešitev za povečanje etike organizacije.

Poslovno etiko je mogoče najbolj izboljšati z ukrepi na ravni organizacije, kot so npr.:

- povečanje RAVNI ETIČNOSTI UDELEŽENCEV organizacije – SPOSOBNOSTI UDELEŽENCEV za etično delovanje (ki je odvisna predvsem od osebnih veščin) in NJIHOVE NAMERE za etično delovanje in vedenje (ki je odvisna od vrednot, moči in zaupanja) – *uporabimo lahko npr. socializacijo, izobraževanje, usposabljanje itd. in*
- OBLIKOVANJE/IZBOLJŠANJE POGOJEV za etičnost delovanje organizacije – *npr. z jasnimi opisi del in nalog, priročniki in organizacijskimi predpisi, usmeritvami in obrazci za vrednotenje dela, formalno in neformalno strukturo, etičnimi strukturami, etičnimi kodeksi itd.*

Hkrati je za izboljšanje poslovne etike nujno zagotoviti ustrezno okolje in mehanizme, ki bodo organizacije podpirali ali spodbujali pri razvoju njihove poslovne etike. Z vidika okolja so možne različne rešitve.

Tako so najpogosteje omenjene možne rešitev na ravni strokovnega okolja, npr.:

- Razvoj in večja skrb za ohranjanje ustrezne ravni profesionalne etike kot sestavine poslovne etike. V tem okviru bi morala predvsem različna interesna in profesionalna združenja povečati prizadevanja za razvoj etičnih sposobnosti in namer svojih članov.
- Različna interesna in profesionalna združenja bi morala bolj uporabljati institucionalne instrumente, s katerimi bi lahko usmerjala svoje člane v zeleno etično vedenje. Hkrati bi morala združenja tudi bolj proaktivno delovati v smeri zagotavljanja ustrezne profesionalne etike z oblikovanjem takšnih etičnih meril in sodil, ki bodo podpirala in spodbujala zeleno etičnost vedenja članov.

Na ravni splošnega okolja so možne npr. naslednje rešitve:

- Razvoj vrednot na vseh ravneh in področjih družbe (tj. raven posameznika, raven skupin, raven organizacij, raven družbe kot celote), ki bi podpirale etično vedenje in delovanje. Osrednjo vlogo pri tem imajo seveda družina in vzgojno-izobraževalne ustanove, ki lahko najbolj vplivajo na razvoj vrednot.
- Uporaba vseh razvitih mehanizmov za dosledno spoštovanje dogovorjenih in/ali zakonsko določenih kriterijev za delovanje in ravnanje vseh članov družbe. Hkrati bi bilo smiselno dopolniti tudi zakonodajo, tako da bi del etičnih normativov preoblikovali v ustrezne pravne standarde.

Povzetek

STANJE POSLOVNE ETIKE V SLOVENIJI

dr. Matjaž Mulej, dr. Vojko POTOČAN

mulej@uni-mb.si; vojko.potocan@uni-mb.si

Etično obnašanje temelji na poštenosti, enakovrednosti in zanesljivosti, kar vključuje skrbnost do ljudi, živali in okolja ter zavzetost za ukvarjanje z vplivi dejavnosti in odločitev na interese deležnikov, kot to opredeljuje ISO 26000 o družbeni odgovornosti (ISO, 2010). Opredelitev pomeni, da je odprto vprašanje, kakšna etika prevladuje kot pri ljudeh sprejeto merilo, kaj je prav in kaj narobe. Poslovna etika je aktualna, ker je med bistvenimi viri sedanje krize, potem ko je neoliberalizem namesto »nevidne roke« Adama Smitha kot etike soodvisnosti uveljavil etiko sebične pristranskosti, ki je uničila prevlado svobodnega trga in države – slednja skrbi za splošne, skupne interese –, ker je podprla monopole.

Znanstvena obravnava poslovne etike je stara manj kot sto let, če pustimo religije ob strani. Obstaja več filozofskih doktrin in metodoloških pristopov, razlik v pojmovanju, kako se oblikuje poslovna etika glede na ekonomsko in družbeno okolje, kakšno je razmerje med ekonomiko in etiko.

Poslovno etiko lahko najsplošneje opredelimo kot zbirko moralnih principov in vrednot, ki vodijo vedenje ljudi ali skupin z upoštevanjem, ali je dejanje dobro ali slabo. Pri tem lahko etiko opredelimo kot področje med svobodno izbiro (osebni standardi) in zakonodajo (pravni standardi). Poslovno etiko v organizaciji najbolj določajo najvplivnejše skupine udeležencev (npr. lastniki, managerji), zato poslovna etika organizacije pogosto ne upošteva vseh interesov njenih udeležencev.

V večini organizacij je etika tako ali drugače določena normativno. To ima seveda svoje prednosti (npr. prepoznavnost poslovne etike), lahko pa je tudi ovira, če je etika preveč normirana (npr. preveč podrobno določeni etični kodeksi).

V managementski teoriji prevladuje mnenje, da mora organizacija oblikovati enotno poslovno etiko, ki jo nato sprejmejo in izvajajo vsi udeleženci organizacije.

Organizacije s svojo poslovno etiko vplivajo na okolje, hkrati pa okolje (s svojimi potrebami in interesi) prav tako vpliva na njihovo poslovno etiko.

Organizacije morajo upoštevati, da se poslovna etika spreminja (s stopnjo razvoja okolja, ravni znanja v okolju in razvitostjo etike v okolju), in morajo tem spremembam hkrati tudi slediti.

Organizacije praviloma razlikujejo med svojo poslovno etiko in prevladujočim razumevanjem etike ter etičnim delovanjem različnih skupin ali ravni delovanja svojih udeležencev (tj. nastajajo etične vrzeli).

V Sloveniji je o poslovni etiki dosti več govora kot empiričnih raziskav. Na Ekonomsko-poslovni fakulteti UM deset let opravljamo raziskavo o delovnih vrednotah. Razlike med našimi izkušnjami in izkušnjami v zahodnih državah niso bistvene. Anketiranci navajajo za zeleno poslovno etiko zelo visoke kriterije. Dejansko stanje poslovne etike ocenjujejo kot zadovoljivo z možnostjo izboljšanja.

Ob koncu prispevka bomo navedli nekaj predlogov za izboljšanje stanja.